

ПРИКАЗИ Reviews and Critiques

Manfred Gerstenfeld,
The Abuse of Holocaust Memory, Distortions and Responses,
Jerusalem, 2009, 124 str.

Обимна и фактографски богата историографска литература о Холокаусту недавно је увећана за књигу Манфреда Герстенфелда *Негирање меморије Холокауста*.

На почетку књиге је библиографија самог аутора, а на крају се налази регистар имена и ауторова биографија. Композициони рељеф ове књиге има увод, једанест тематских поглавља аутора, пет есеја и интервјуа.

Текст почиње предговором Абрахама Х. Фоксмана. Предговор је објашњење издавача, али и реч афирмације колеге који је своје студије потпуно посветио борби против свих облика нетолеранције.

Критичким промишљањем осетљиве и занимљиве теме аутор је проблематизовао свој избор да наведе осам категорија историографских и политичких, у негирању Холокауста. Да би боље разјаснио ове групе, он је изнео и примере. Анализа укључује и случајеве који у строгом смислу нису злоупотреба речи Холокаст, већ је злоупотреба са другим елементима државне традиције нацистичке Немачке која се приписује јеврејском народу и држави Израел. Свакој категорији аутор је посветио поглавље. У књизи постоји и целина који чини пет есеја интервјуа.

У поглављу *Оправданост и промоција*, аутор се ослонио на Хитлерову рашну тезу. На основу појава он проналази објашњење и за догађаје промоције антисемитизма у савременом свету. *Оправданост* и промоција се одвијају брзином електронских медија. Читав свет постаје тржиште за нову искривиљену свест о Јеврејима и матичној држави јеврејског народа Израелу. Опаност за дисторзију и негирање Холокауста се јавља у разним деловима света истовремено.

У поглављу *Порицање Холокауста*, ова појава оправдава се истином да сви Јевреји нису били уништени у току Другог светског рата. Рашна теза се занемарује и нацистима се не приписује идеја о ликвидацији једног народа. Томе у прилог иде и минимализација броја жртава. То обично произилази из идеолошке позиције појединаца и држава. Крајњи пример мрачног простора ове идеје је да се Хитлеру замера да није завршио свој посао и да би требало да буде настављен. Истакнута варијанта ове идеје је и да матична држава Јевреја нема право да постоји. Мада, проблем око метода реализације ове идеје није сасвим отклоњен.

У поглављу *Отклон и заташкавање* говори се о учешћу појединаца, одређених група или земаља уз помоћ којих су Немци у Другом светском рату вршили пљачкање, депортацију и убијање Јевреја. Многи европски народи су за учешће и

одговорност својих држављана кривили немачку војну управу, под којом су и они били. На тај начин и њихови грађани су били приморани да под претњом највишом казном прихвате да учествују у Холокаусту. Такви научници не негирају Холокауст, али њихов национализам преноси кривицу на друге народе – Немце.

Ефраим Зуров из Центра Симон Визентал сматра да постоји шест радњи у процесу ослобађања од заташкавања. Прва је, наравно, признање за учешће локалног становништва у поцесу Холокауста и извињење за те злочине. Следећа је комеморација жртвама. Након те радње постоји гоњење починилаца. Четврта фаза је обимна документација злочина. Након тога би требало да следи увођење теме Холокауста у наставу, у редован систем образовања. И најзад шеста фаза је припрема и обезбеђење јеврејске заједнице и појединаца реституцијом добара изгубљених у Другом светском рату.

У поглављу Дејудаизација Холокауста, аутор се бави појавом да се под Холокауст укључе и друге жртве геноцида, убијени или умрли у време Другог светског рата. На основу доступне литературе аутор показује да постоји легитимна расправа да ли је Холокауст био јединствено велико зло којим је било захваћено јеврејско становништво. Стивен Кац, из редакције *Енциклопедије Холокауста* је ту категоричан. Холокауст је феноменолошки јединствена појава јер ниједна држава, да би остварила своју политику, није наумила да физички уништи сваког мушкарца, жену и дете који припадају одређеном народу. Професор јудаистике Алекс Гробман, специјалиста за Холокауст, разрадио је систем по коме нема никакве друге групе коју су нацисти спремали за ликвидацију. Искључио је ментално заостале, који су убијени у цетрима за еутаназије (при чему је само страдало цивилно становништво у оквиру Рајха). Нису у ову групу спадали ни хомосексуалци ни Роми, јер су на нацистичкој расној лествици били у повољнијој позицији, нити Јеховини сведоци, који су одбили да служе у немачкој војсци, али нису били означени за ликвидацију. Закључак аутора је јасан, Холокауст је појава која је захватила Јевреје, као народ, за време Другог светског рата.

У поглављу Еквиваленција Холокауста, аутор указује на злоупотребу еквиваленције као логичког појма којим се објашњава идеја да се геноцидне радње нису дешавале само на територији нацистичке Немачке у току Другог светског рата. Понашање Немаца се, у овом контексту, изједначава са понашањима других савезника у току рата. Упореди се став да су комунисти по природи својих репресија били слични нацистима. Заговорници еквиваленције су пронашли многе догађаје у савременом друштву који су слични нацистичким злочинима. Они упоређују акције Сједињених Америчких Држава у Ираку са онима у нацистичкој Немачкој.

У поглављу Холокауст као инверзија говори се појави да се појам концепта Холокауста инверзично употребљава. Ова идеја служи се позитивном историографском науком о Другом светском рату у осуди Холокауста. У великој мери, инверзија је раширена у целом свету, али је у највећој мери заступљена у муслиманским круговима. Теорија да су жртве постале извршиоци један је од облика дисторзије Холокауста. Овај логички метод инверзије служи оптуживању државе Израел да према другим народима, на својој територији, заузима сличан начин у решавању проблема. Они који примењују тај концепт замерају држави Израел да се према Палестинцима примењује исти метод. Аутор примењује да је право

регулисање и борба против радикалних група ислама на сопственој територију ствар унутрашње политике.

Поглавље Тривијализација Холокауста износи тежњу да неки идеолошки и политички активисти метафорично искуства и појаве из индустријског друштва приказују са мотивима Холокауста. На пример, такви су еколошки проблеми, абортус, клање животиња, употреба дувана, као и кршење људских права. Други тип тривијализације Холокауста представља употреба термина у циљу забаве и перформанса.

У поглављу Бирисање споменика Холокауста, аутор је регистровао немали број различитих злоупотреба и негирања меморије. Код употребе великог зла Јеврејима се замера сувише честа употреба у сврхе дневне политике. Најчешћи начин је скретање у општу природу антифашистичке борбе. Обичај да се подигне споменик укупним жртвама антифашизма, а не наводећи пример Холокауста. Индиректан напад је уништавање јеврејских спомен-места или јеврејских синагога или јеврејских гробаља широм Европе. Интересантан је прилог, у посебном интервјуу, научног истраживача Ивана Черешњеша на Хебрејском универзитету у Јерусалиму, о спомен-грађевинама и обележјима са простора экс Југославије. Међутим, индиректни напади не произилазе из антисемистких мотива, већ често из комерцијалних момената.

У поглављу Значај извињења, аутор напомиње да је основни ред и потреба јавног и званичног извињења народа и државних органа учесника и саучесника спровођења Холокауста. Извињење остаје као позитиван третман у држави према јеврејским суграђанима за време Другог светског рата. Овакве изјаве остају као добра воља ових држава за будуће генерације.

У књизи се објављују извори о међусобним односима: реални ставови из јавне политике о маргинализацији значаја Холокауста супротстављени релеватним историјским и егзактним подацима, као и истраживачкој делатности историчара о реалном стању у очувању јеврејских споменика. У политици појединих држава је присутна појава да минимизирањем меморије Холокауста, нарочито у јавном мњењу, зло начињено током Другог светског рата према јеврејском народу буде умањено и потпуно заборављено.

У годинама након Другог светског рата и мале временске дистанце у односу на страхоте зла учињеног јеврејском народу била је потиснута жеља да се тема Холокауста шире научно и историографски обради. Већ од 1950. покушаје су вршили поједини историчари, али није било ангажоване научне политике, изузев појединачних аутора.

У овој важној књизи примерима из свакодневног јавног живота је омаловажена дистанција и дисторзија, и према појави и значењу речи Холокауст, а камо ли његовој реалности. Сфера прелази у легенду једног народа. Јавља се негирање и свест да се то једноставно није догодило.

Како време пролази дисторзије и негирања Холокауста ће све више расти и ова књига, као и књиге које се баве истом проблематиком, према мишљењу аутора мора да буде полазна основа да би се сачувало сећање на Холокауст. Зато је један од основних задатака историјске науке да надокнади и верно и документовано проучи Холокауст над јеврејским народом у двадесетом веку. То је неопходан

услов не само ради просте допуне пропуштеног штива и као битан услов даљег развоја историографије, већ и због тога да нам се историја не би опет поновила. Ова збирка је, на тај начин, снажан подстицај и материјална подлога и основа даљим проучавањима.

Др Младенка ИВАНКОВИЋ

Ivan T. Berend,
Ekonomska istorija Evrope u XX veku.
Ekonomski modeli od laissez-faire do globalizacije,
Arhipelag, Beograd, 2009, 400 str.

Ivan T. Berend (1930), poreklom iz Mađarske, jedan je od najeminentnijih ekonomskih istoričara današnjice. Doktorirao je ekonomiju i istoriju na Univerzitetu u Budimpešti. Bio je profesor na Ekonomskom fakultetu u Budimpešti (1953–1991), predsednik Mađarske akademije nauka (1985–1990) i profesor na Kalifornijskom univerzitetu u Los Angelesu (1990–2008). Napisao je 28 monografija i oko 120 studija u kojima je obrađivao teme iz socijalne i ekonomske istorije Evrope u 19. i 20. veku, sa posebnim akcentom na istoriju centralne i istočne Evrope. *Ekonomska istorija Evrope u 20. veku. Ekonomski modeli od laissez-faire do globalizacije* objavljena je u originalu 2006. i prevedena je na osam jezika. Ovaj veliki narativ ekonomske istorije Evrope može da se posmatra kao nastavak i jedna zaokružena celina sa njegovom prethodnom knjigom *Ekonomska istorija Evrope 1780–1914 (Európa gazdasága a 19. században, 1780–1914)*, koja je nastala sa koautorom Đerđom Rankijem, 1987.

Knjiga se sastoji od uvoda i šest celina u okviru kojih postoji ukupno 42 potpoglavlja. Struktura knjige je hronološko-tematska, gde možemo da izdvojimo dva nivoa posmatranja. Prvi jeste hronološko predstavljanje ekonomske istorije Evrope od 19. veka do danas, a drugi opisivanje ekonomskih modela i sistema koji su delovali, često i paralelno, na evropskom kontinentu (laissez-faire, regulisana tržišna privreda, ekonomski dirigizam, centralno planski sistem, mešovita ekonomija, države opšteg blagostanja i globalizacija). U knjizi se nalazi oko 80 grafikona i tabela, spisak literature i registar. Pored toga svaka celina sadrži „dodatke“ – informacije do dve strane o socijalnim i ekonomskim fenomenima i ljudima (Braun Boveri, Aspirin, Tungram, porodica Anjeli, Džon Majnard Kejnz, Hjalmar Šaht, Folksvagen, Dnjeprostraj, Kanal Dunav – Crno more, tunel ispod Lamanša, ser Vilijam Beveridž, World Wide Web, Nokia, Benetton...).

U uvodu autor iznosi koncept svog dela i najvažnije ideje koje obrađuje u knjizi. Berend ističe dve osnovne hipoteze koje čine okosnicu njegove knjige. Prva i suštinska jeste, da je trend u 20. veku bio postepena sinteza dijametralno suprotnih ekonomskih sistema, koji su uticali, preuzimali i učili jedni od drugih, da bi na kraju stvorili jedan sistem. Druga hipoteza tiče se napretka evropskih zemalja – disparitet koji je postojao na početku veka tokom dvadesetog veka je nestao i evropske zemlje su dostigle sličan nivo ekonomskog razvoja, naravno, uz ogradu da su se u nekim slučajevima razlike produbile.